

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

ТІТКО ІВАН АНДРІЙОВИЧ

УДК 343.13

НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ПРАКТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ
ПРИВАТНОГО ІНТЕРЕСУ
В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Харків – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант – доктор юридичних наук, професор **Капліна Оксана Володимирівна**, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, завідувач кафедри кримінального процесу, член-кореспондент Національної академії правових наук України.

Офіційні опоненти:

– доктор юридичних наук, професор **Аленін Юрій Павлович**, Національний університет «Одеська юридична академія», завідувач кафедри кримінального процесу, член-кореспондент Національної академії правових наук України, Заслужений юрист України;

– доктор юридичних наук, професор **Нор Василь Тимофійович**, Львівський національний університет імені Івана Франка, завідувач кафедри кримінального процесу і криміналістики, академік Національної академії правових наук України, Заслужений юрист України;

– доктор юридичних наук, професор **Шумило Микола Єгорович**, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, професор кафедри правосуддя, Заслужений діяч науки і техніки України.

Захист відбудеться «13 червня 2016 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.01 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 70.

Автореферат розіслано «12» травня 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. Ю. Шепітько

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. З прийняттям Конституції України відбулись концептуальні зміни у підходах щодо визначення місця та ролі інтересів людини і громадянина. Закріплений на рівні Основного Закону принцип верховенства права (ст. 8) не лише поставив права, свободи та інтереси людини на перше місце у системі соціальних цінностей, а й надав їм роль базового орієнтиру при формуванні мети, завдань державної діяльності (ст. 3) та пріоритетів загальнодержавного розвитку. Зазначені тенденції не могли не позначитися на розвитку галузевого, зокрема кримінального процесуального законодавства, що, у свою чергу, підняло на новий рівень питання нормативного забезпечення та практики реалізації приватних інтересів у кримінальному судочинстві.

Безумовно, віднесення кримінального процесуального права до публічних галузей у юриспруденції є аксіомою. Але, враховуючи трансформації правової ідеології, зміщення аксіологічних акцентів у побудові моделі сучасного кримінального процесу, тенденції розвитку юридичної науки та низку інших чинників, вказане аксіоматичне положення має розглядатися під принципово новим кутом зору, зумовленим сучасною парадигмою кримінальних процесуальних відносин, яка передбачає не протиставлення, а взаємну кореляцію загальносуспільних і приватних інтересів у кримінальному процесі.

Комплексний характер проблеми реалізації приватних інтересів у сфері кримінального судочинства зобов'язує звернути увагу на актуальність даного питання у кількох аспектах, кожен з яких висвітлює різні площини значущості та необхідності наукових розробок у цьому напрямі.

Доктринальний аспект актуальності теми зумовлений тим, що у сучасній вітчизняній кримінальній процесуальній науці відсутні дослідження, які б забезпечували комплексний розгляд приватного інтересу, як кримінального процесуального феномену, з позиції його нормативного та правозастосовного забезпечення.

Безумовно, питання приватних інтересів у кримінальному судочинстві (що є нетиповим за своїм формулюванням, зважаючи на яскраво виражений публічний характер галузі) в усі часи привертало увагу правників. Перебуваючи на вістрі наукової полеміки наприкінці XIX – початку XX ст. (свідченням чому є праці видатних правників того часу – М. М. Полянського, Д. Г. Тальберга, Л. Я. Таубера, І. Я. Фойницького та ін.) та не втративши актуальності за радянських часів (різні аспекти цього питання розглядали С. А. Альперт, К. Ф. Гуценко, В. П. Бож'єв, І. М. Гальперін, С. І. Катькало, В. З. Лукашевич, Л. Д. Кокорев та ін.), тематика реалізації приватних інтересів у кримінальному процесі знайшла продовження у значній кількості сучасних досліджень, серед яких слід згадати праці таких науковців як Ю. П. Аленін, О. О. Артамонова, Ф. Н. Багаутдінов, О. В. Белов, О. В. Биковська,

О. С. Головачук, І. В. Гловюк, Ю. М. Грошевий, О. В. Губерман, С. В. Давиденко, В. В. Дорошков, О. В. Капліна, О. В. Колузакова, В. Т. Маляренко, Н. В. Малярчук, Л. М. Масленнікова, О. Б. Мізуліна, Т. М. Мухтасіпова, Л. М. Лобойко, В. В. Навроцька, В. Т. Нор, С. І. Перепелиця, Н. Є. Петрова, І. Л. Петрухін, Ю. Є. Петухов, Є. В. Повзик, О. О. Седаш, З. З. Талинєва, О. В. Ухова, О. Г. Шило, О. В. Шпотаківська, М. Є. Шумило, В. М. Юрчишин та ін.

Проте безпосереднім предметом досліджень у більшості випадків виступали окремі елементи існування та реалізації приватного інтересу в кримінальному судочинстві, такі як провадження у справах приватного та приватно-публічного обвинувачення, статус потерпілого, інститут цивільного позову тощо. Окрім цього, дослідження науковців дорадянського і радянського періодів базувалися на зовсім іншій, відмінній від пануючої сьогодні, парадигмі взаємовідносин держави і людини. Відповідно, для сучасної юридичної науки актуальним завданням залишається дослідження приватного інтересу в кримінальному процесі на більш загальному теоретичному рівні та з урахуванням реалій сьогодення, тенденцій загальнодержавного розвитку і політики у сфері нормативної регламентації кримінальних процесуальних правовідносин.

Соціально-аксіологічний аспект актуальності теми полягає у сприйнятті соціальної цінності кримінального процесу як дієвої форми справедливого вирішення конфлікту різнопланових інтересів, який виникає в результаті вчинення кримінального правопорушення, а також захисту інтересів суб'єктів, які залучаються до кримінального провадження. У свою чергу, зосередження уваги саме на інтересах приватних учасників кримінального процесу стало основою зародження концепції відновного правосуддя, якій останнім часом приділяється особлива увага як на рівні внутрішньодержавних програм розвитку судочинства, так і в програмних документах загальносвітового значення. Нормативно-правовий аспект актуальності теми зумовлений тим, що закріплена Конституцією України пріоритетність інтересів людини і громадянина може знайти втілення в реальних кримінальних процесуальних відносинах лише за умови повного та якісного нормативного відображення у системі правових приписів відповідної галузі права.

Правозастосовний аспект пов'язаний із тим, що навіть ідеальна з позиції законотворчої техніки нормативна конструкція захисту приватних інтересів не є безумовною запорукою їх належної реалізації та забезпечення у правозастосовній практиці. Серед найбільш поширених причин вказаного слід назвати неправильне розуміння правозастосовниками позиції законодавця, її свідоме викривлення на догоду відомчим інтересам, стереотипність мислення, що проявляється у сприйнятті принципово нових законодавчих підходів через призму концепції Кримінально-процесуального кодексу України 1960 р. (далі – КПК 1960 р.), тощо.

Викладене свідчить про існування науково-прикладної проблеми, яка полягає у необхідності комплексного теоретичного дослідження приватного інтересу в кримінальному процесі та розробці концептуальних науково обґрунтованих підходів стосовно його нормативного та правозастосовного забезпечення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана згідно з планом наукових досліджень кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого та є складовою частиною цільової комплексної програми «Судова влада: проблеми організації та діяльності» (номер державної реєстрації 0111U000957). Тема дисертаційної роботи затверджена вченою радою Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 4 від 20 грудня 2013 р.).

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є розв'язання науково-прикладної проблеми, що полягає у необхідності розробки концептуальних підходів нормативного та правозастосовного забезпечення приватного інтересу в кримінальному процесі.

Поставлена мета зумовлює необхідність вирішення таких задач:

- з'ясувати сутність і функціональне призначення інтересу як соціально-правового явища у кримінальному процесуальному праві;
- визначити підходи до класифікації інтересів у сфері кримінального судочинства за підставами, які надають можливість встановити сутнісні ознаки вказаного явища;
- узагальнити теоретичні погляди щодо питання конфлікту інтересів у кримінальному процесі, запропонувати шляхи використання властивостей конфлікту інтересів для виконання завдань кримінального провадження;
- встановити закономірності впливу балансу інтересів у кримінальному процесі на диференціацію кримінальної процесуальної форми;
- виявити можливі форми прояву приватного інтересу в кримінальному судочинстві та встановити основні детермінанти обмеження сфери впливу приватного інтересу в кримінальному процесуальному праві;
- запропонувати теоретичну модель діяльності нормотворчих та правозастосовних органів по забезпеченню приватних інтересів у кримінальному провадженні;
- виокремити основні форми реалізації приватного інтересу в кримінальному провадженні у формі публічного обвинувачення та проаналізувати досконалість їх нормативного забезпечення і ефективність у правозастосуванні;
- визначити особливості провадження у формі приватного обвинувачення як окремої форми реалізації приватного інтересу в кримінальному процесі;
- розкрити специфіку забезпечення приватних інтересів учасників кримінальних процесуальних відносин консенсуального характеру через призму єдності сутнісних ознак угод

у приватній та публічній підсистемах права;

– науково обґрунтувати пропозиції щодо удосконалення нормативного забезпечення приватних інтересів та правозастосовної діяльності з їх реалізації у сфері кримінального судочинства.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають під час реалізації приватних інтересів у сфері кримінального процесу.

Предметом дослідження є нормативне забезпечення та практика реалізації приватного інтересу в кримінальному процесі України.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети, виконання обумовлених нею задач, забезпечення наукової обґрунтованості результатів дослідження використовувався комплекс загальнонаукових та спеціальних методів, які застосовуються в юридичній науці.

Звернення до діалектичного методу забезпечило розгляд феномену приватного інтересу в сфері кримінального судочинства з позиції цілісності явища і взаємопов'язаності окремих його елементів. Застосування логіко-юридичного методу було зумовлено потребою формулювання понятійно-категоріального апарату даного дослідження.

Системно-структурний метод використовувався для здійснення класифікації інтересів та виявлення між ними сутнісних зв'язків. За допомогою порівняльно-правового методу було проаналізовано специфіку форм законодавчого захисту приватних інтересів у кримінальному процесуальному законодавстві України та іноземних держав. Статистичний метод застосовано при узагальненні матеріалів правозастосовної практики. Звернення до методу соціологічних досліджень (у таких його формах як анкетування та інтерв'ювання) надало можливість отримати зріз свідомості окремих учасників кримінального провадження з питань, що охоплюються предметом дослідження. З метою виявлення позиції фахівців в галузі кримінального процесуального права стосовно запропонованих дисертантом напрямів удосконалення чинного законодавства використовувався метод експертних оцінок. Метод узагальнення надав можливість, відштовхуючись від розрізнених казуїстичних проявів правозастосовної практики реалізації приватних інтересів, сформулювати висновки на більш високому науково-теоретичному рівні осмислення предмету дослідження.

Вказані методи застосовувались комплексно, з урахуванням їх взаємозв'язку і взаємозалежності, що сприяло забезпеченню повноти і всебічності проведеного дослідження, а також об'єктивності отриманих результатів.

Нормативно-правову та інформаційну основу дослідження склали: Конституція України, міжнародні договори, закони України, підзаконні нормативно-правові акти, рішення Конституційного Суду України (далі – КСУ), Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), постанови Пленуму Верховного Суду України (далі – ВСУ), постанови Пленуму та

інформаційні листи Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ (далі – ВССУ), законодавство іноземних держав, проекти Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) та інших законодавчих актів.

Теоретичну базу дисертації становлять праці вітчизняних і зарубіжних науковців у галузі загальної теорії права, філософії, кримінального права та процесу, цивільного права та процесу. При цьому предмет дослідження та прагнення до його комплексного розгляду зумовили потребу в зверненні до літературних джерел з питань логіки, соціології, психології, а також інших галузей знань.

Емпіричним підґрунтям дослідження стали рішення ЄСПЛ, КСУ, ВСУ, ВССУ, результати проведеного узагальнення практики, в межах якого опрацьовано понад 380 судових рішень, внесених до Єдиного державного реєстру судових рішень, а також матеріали понад 250 кримінальних проваджень.

Відповідно до цілей дослідження проведено анкетування, в рамках якого опитано 187 суддів місцевих та апеляційних судів, 110 працівників прокуратури, які здійснюють процесуальне керівництво у кримінальних провадженнях, 96 адвокатів, які практикують у сфері кримінального судочинства.

Наукова новизна одержаних результатів. Робота є першим в Україні самостійним спеціальним комплексним дослідженням нормативного забезпечення та практики реалізації приватного інтересу в кримінальному процесі. До найважливіших положень, що містять наукову новизну, слід віднести наступні.

Уперше:

1) аргументовано, що видовим проявом інтересу як суспільно- правового явища у кримінальному процесі є приватний інтерес, який на підставі узагальнення його сутнісних ознак, може бути дефініційований як: (1) інтерес не наділених державно-владними повноваженнями учасників кримінального провадження (фізичних та юридичних осіб), який (а) визнається державою та прямо захищається нормами права, або, хоч і не відображений у законодавстві, проте не суперечить йому; (б) розцінюється правотворцем як соціально-шкідливий та відображується у законі з метою запобігання впливу такого інтересу на здійснення кримінального судочинства; а також (2) інтерес суб'єктів, які здійснюють кримінальне провадження, зумовлений їх соціальним статусом приватної особи, а не кримінальним процесуальним статусом;

2) розроблено теоретичну модель механізму забезпечення приватного інтересу в сфері кримінального судочинства на правотворчому та правозастосовному рівнях, крізь призму якої виявлено недоліки в існуючому нормативному забезпеченні та практиці реалізації приватного інтересу в кримінальному процесі України і запропоновано можливі шляхи їх усунення;

3) доведено, що превалювання того чи іншого виду інтересу породжує диференціацію кримінальної процесуальної форми, яка у значній мірі є результатом визнаного на законодавчому рівні оптимальним співвідношенням публічних і приватних інтересів у відповідному різновиді кримінальних процесуальних правовідносин;

4) запропоновано диференціювати кримінальні провадження, деприватний інтерес (а) визначає специфіку правового регулювання кримінального провадження в цілому і (б) є складовою окремих процесуальних дій. При цьому доведено, що панування приватного інтересу в обох випадках не є абсолютним, а завжди перебуває у поєднанні з публічним інтересом, хоча і в різних співвідношеннях;

5) аргументовано, що некерований конфлікт публічного і законного приватного інтересу, або різних законних приватних інтересів між собою у сфері кримінального судочинства сигналізує про недосконалість нормативної регламентації і потребу вирішення ситуації на законотворчому рівні через нормативне забезпечення взаємоприйняттого консенсусу;

6) теоретично обґрунтовано та доведено прикладну значущість групування приватних інтересів за критерієм впливу на діяльність державних органів у сфері кримінального судочинства на ті, реалізація яких вимагає: (а) вчинення активних дій державними органами; (б) забезпечення державними органами можливості вчинення активних дій приватними учасниками процесу; (в) утримання державних органів від певних дій;

7) виявлено, що між інтересами приватних учасників і дискреційними повноваженнями посадових осіб, при поєднанні їх в межах одного кримінального процесуального інституту, існує обернено пропорційний зв'язок: розширення ролі приватного інтересу, як рушійного чинника для початку, зміни або припинення певних правовідносин, передбачає звуження правозастосовної дискреції;

8) виокремлено та проаналізовано основні детермінанти визначення меж впливу приватного інтересу на кримінальні процесуальні правовідносини, зважаючи на публічний характер галузі кримінального процесуального права;

9) встановлено специфіку впливу соціальних зв'язків на віднесення кримінальних проваджень до тих, що здійснюються у формі приватного обвинувачення; виявлено найбільш поширені види негативних наслідків діяльності правоохоронних органів всупереч позиції потерпілого в провадженнях у формі приватного обвинувачення;

10) констатовано, що кримінальним процесуальним проявом конвергенції приватного та публічного права є, з одного боку, запровадження можливості договірних відносин при вирішенні кримінально-правових конфліктів, а з іншого – єдність сутнісних ознак інституту матеріально-правових та кримінальних процесуальних угод.

Удосконалено:

1) теоретичну концепцію впливу приватних інтересів на діяльність державно-владних учасників кримінальних процесуальних правовідносин, відповідно до якої приватні інтереси в одних випадках виступають імперативним засобом ініціювання діяльності суб'єктів, які здійснюють провадження, а в інших – обов'язковою дозвільною умовою для вчинення дій державними органами;

2) наукову позицію, згідно з якою при вчиненні кримінального правопорушення, що переслідується в порядку приватного обвинувачення, баланс між ступенем порушення загальносуспільних і приватних інтересів схиляється в бік останніх, що тим не менш не виключає наявності мінімально-необхідного рівня суспільної небезпечності такого діяння як підстави для його законодавчого віднесення до кримінально караних;

3) обґрунтування доцільності виділення серед характеристик інституту приватного обвинувачення: (а) внутрішніх ознак правового явища, які зумовлюють його існування та (б) зовнішніх ознак процесуальної форми.

Набули подальшого розвитку:

1) науковий підхід, відповідно до якого категорія «інтерес» в юриспруденції включає як елемент правореалізаційних процесів, так і елемент предмету правового регулювання, що дає можливість визначити інтерес як ставлення суб'єкта до об'єкта (певного блага, що може бути отримане в рамках суспільних відносин), яке, будучи передбачуваним (об'єктивно існуючим), як правило, знаходить відповідне нормативне відображення;

2) розуміння диспозитивності як засади кримінального провадження, в силу якої учасники, що відстоюють приватний інтерес, мають можливість породжувати, змінювати чи припиняти кримінальні процесуальні правовідносини, шляхом реалізації наданих їм прав;

3) позиція, згідно з якою учасники кримінального провадження, які виконують забезпечувальну функцію, не маючи процесуального інтересу стосовно результатів кримінального провадження в цілому, не позбавлені власних приватних процесуальних інтересів;

4) концепція, відповідно до якої конфлікт інтересів у значній мірі є іманентною властивістю кримінальних процесуальних правовідносин та наділений рядом конструктивних функцій: інтеграційною, інноваційною, профілактичною, прогностичною, нормотворчою.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в рамках дослідження положення роблять конкретний внесок як у кримінальну процесуальну теорію, так і в правозастосовну практику, оскільки розширюють і поглиблюють уявлення про правову природу, особливості нормативного забезпечення та практики реалізації приватного інтересу в кримінальному судочинстві.

Викладені в дисертації висновки і пропозиції можуть бути використані: а) у науково-

дослідницькій сфері – для подальших досліджень, спрямованих на вдосконалення й розвиток теоретичних знань щодо особливостей приватного інтересу в кримінальному судочинстві; б) у законотворчій діяльності – в процесі вдосконалення норм чинного кримінального процесуального законодавства; в) у правозастосовній діяльності – для створення методологічного підґрунтя роботи практичних працівників, спрямованого на оптимізацію форм реалізації приватного інтересу в рамках кримінальних проваджень; г) у навчально-методичному процесі – при підготовці підручників, навчальних посібників та методичних матеріалів з кримінального процесу; як основа для запровадження в юридичних навчальних закладах спецкурсу «Реалізація приватного інтересу в кримінальному процесі України»; у науковій роботі студентів та аспірантів при дослідженні різних аспектів цієї тематики. Результати цього дослідження впроваджені у наукову діяльність Одеського державного університету внутрішніх справ (акт впровадження від 2 лютого 2016 р.), а також у навчальну діяльність Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (акт впровадження від 30 листопада 2015 р.), Одеського державного університету внутрішніх справ (акт впровадження від 2 лютого 2016 р.), Національного університету «Одеська юридична академія» (акт впровадження від 14 березня 2016 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація становить собою самостійне комплексне дослідження й відбиває особистий здобуток автора. В опублікованих у співавторстві з О. І. Тищенко статтях «Щодо гуманізації відповідальності: кримінально-процесуальні аспекти» та «Забезпечення прав потерпілого на стадії досудового розслідування» дисертантом здійснено аналіз законодавчих положень стосовно їх правової досконалості.

Апробація результатів дисертації. Дисертація виконана на кафедрі кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, обговорена на спільному засіданні кафедр кримінального процесу і кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, схвалена та рекомендована до захисту. Основні положення дисертації було оприлюднено на міжнародних, всеукраїнських, регіональних наукових і науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми правознавства: питання історії, теорії та практики» (27-28 квітня 2011 р., м. Полтава), «Кримінально-правові читання, присвячені 10-тій річниці прийняття Кримінального кодексу України» (29 листопада 2011 р., м. Полтава), «Публічна влада в Україні та конституційно-правовий механізм її реалізації» (28 вересня 2011 р., м. Харків), «Правові засади гарантування та захисту прав і свобод людини і громадянина» (23 листопада 2012 р., 6 грудня 2013 р., 22 травня 2015 р., м. Полтава), «Особистість. Суспільство. Право» (15 березня 2012 р., м. Полтава), «Актуальні проблеми адміністративного та кримінального права і процесу» (15 березня 2014 р., м. Донецьк), «Теоретико-правові засади формування

сучасного медичного права в Україні» (17 жовтня 2014 р., 27 жовтня 2015 р., м. Полтава), «Право суспільство і держава: форми взаємодії» (15-16 січня 2016 р., м. Київ); «Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети» (22-23 січня 2016 р., м. Одеса).

Публікації. Основні положення і результати дисертації відображені в опублікованій монографії, 21 науковій статті (з них 17 у наукових фахових виданнях України, 2 у наукових виданнях інших держав, 2 у науковому виданні, включеному до наукометричної бази Index Copernicus International (Польща)) і тезах 12 доповідей на наукових та науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, 5 розділів, що містять 14 підрозділів (які включають 18 пунктів), висновків, списку використаних джерел (511 найменувань), додатків. Загальний обсяг роботи складає 484 сторінки, з яких основний текст – 394 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовуються актуальність теми дисертації, її зв'язок з науковими програмами, визначаються мета, задачі, об'єкт і предмет дослідження, його методологічне й теоретичне підґрунтя, формулюється наукова новизна роботи, розкривається практичне значення одержаних результатів, указується ступінь їх апробації.

Розділ 1. «Юридична природа категорії "інтерес" у сфері кримінальних процесуальних правовідносин» складається із 4-х підрозділів.

Підрозділ 1.1. «Інтерес як соціально-правове явище у кримінальному процесі» охоплює 3 пункти.

Пункт 1.1.1. «Поняття» містить огляд наукових підходів щодо сприйняття і дефініціювання інтересу в різних галузях наукового знання. Здійснюється класифікація існуючих на сьогодні позицій щодо розуміння інтересу, за результатами чого констатується, що основним елементом, який зумовлює кардинальні відмінності у сприйнятті вказаної категорії, є питання щодо природи інтересу як соціально- правового явища, а саме: є вона суб'єктивною, об'єктивною чи носить комбінований характер. Аргументується, що зосередження уваги на об'єктивних або суб'єктивних сторонах категорії «інтерес» передусім залежить від того, розглядається інтерес як: а) елемент предмета правового регулювання чи б) елемент правореалізаційних процесів. За умови сприйняття інтересу як елементу предмета правового регулювання доводиться констатувати його об'єктивну природу, оскільки регулятивний вплив права поширюється на невизначене коло суб'єктів, тож законодавець може встановити відповідні нормативні конструкції лише для передбачуваних, об'єктивно існуючих процесів та явищ. При цьому з погляду правореалізації значення має саме усвідомлення суб'єктом факту

існування певного блага та прагнення до його отримання.

У пункті 1.1.2. «Сутнісні ознаки» виокремлюються і характеризуються істотні риси інтересу як соціально-правового явища, які розкривають його специфіку в межах кримінальних процесуальних правовідносин, зокрема: а) юридична значимість; б) подвійна правова природа; в) персоніфікованість; г) здатність виступати самостійним об'єктом правового захисту. Обґрунтовується висновок, відповідно до якого юридично значимим, а отже, таким, що потребує нормативного відображення, може бути як позитивний інтерес, який схвалюється суспільством і відповідно захищається правом, так й інтерес негативного характеру, який викликає суспільний осуд, але, зважаючи на його здатність впливати на хід правовідносин, не може не враховуватися при конструюванні юридичних механізмів регламентації суспільних відносин.

У пункті 1.1.3. «Функції» доводиться, що інтерес, як соціально- правове явище, здійснює істотний вплив на кримінальні процесуальні правовідносини та їх нормативну регламентацію, що знаходить прояв у наступному: (а) потреба учасників кримінального провадження (у тому числі потенційних) у реалізації приватних, загальнодержавних інтересів або інтересів інших осіб служить першоосною виникнення, розвитку, зміни та припинення кримінальних процесуальних правовідносин; (б) мета збалансованого забезпечення різнопланових інтересів лежить в основі визначення завдань кримінального процесуального права і кримінального провадження; (в) інтерес є базою для формування значної кількості кримінальних процесуальних інститутів; (г) превалювання публічних або приватних інтересів у певному виді кримінальних процесуальних відносин зумовлює диференціацію кримінальної процесуальної форми; (д) незбіг інтересів породжує спір, який лежить в основі змагальності; (е) наявність/відсутність інтересу в учасника кримінальних процесуальних відносин у ряді випадків є визначальним чинником для встановлення його правомочностей; (є) інтерес потерпілого є основою зміни правової природи обвинувачення у випадках відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення; (ж) при вирішенні юридичних колізій має враховуватися, яка з двох норм є більш сприятливою для захисту інтересів особи; (з) тлумачення будь-яких сумнівів у фактах має здійснюватися на користь інтересів підозрюваного, обвинуваченого.

У підрозділі 1.2. «Класифікація інтересів у сфері кримінального судочинства» з метою встановлення особливостей правової природи тих чи інших груп інтересів, ступеня їх поширеності в рамках кримінального провадження та проблематики доктринального і прикладного характеру, пов'язаної з нормативною регламентацією та практикою реалізації, здійснюється групування інтересів за різними класифікаційними підставами: 1) за правовою природою юридичної значимості інтересу на: (а) юридично-значимі позитивні, (б) юридично-

значимі негативні; 2) за суб'єктом-носієм – на інтереси: (а) фізичних осіб, (б) юридичних осіб, (в) держави і суспільства; 3) за критерієм взаємної узгодженості на: (а) конфліктуючі, (б) неконфліктуючі; 4) за сферою виявлення на: (а) публічні, (б) приватні. У свою чергу приватні інтереси можуть бути класифіковані за критерієм їх узгодженості з інтересами публічними на: (а) співпадаючі, (б) протилежні, (в) нейтральні; за критерієм впливу на діяльність державних органів – на ті, реалізація яких вимагає: (а) вчинення активних дій державними органами, (б) забезпечення державними органами можливості вчиняти активні дії приватним суб'єктом, (в) утримання державних органів від певних дій.

Підрозділ 1.3. «Конфлікт інтересів у кримінальних процесуальних правовідносинах» охоплює 4 пункти.

Пункт 1.3.1. «Загальна характеристика конфлікту інтересів» містить огляд наукових підходів щодо розуміння конфлікту інтересів, причин його існування як соціального явища, впливу на розвиток суспільних відносин, у тому числі в частині формування різного роду соціальних регуляторів, одним із яких є право. Аргументується, що конфлікт інтересів як соціально-правове явище не може бути оцінений виключно як негативний або позитивний феномен, оскільки в силу свого комплексного характеру здійснює як деструктивний, так і конструктивний вплив на суспільні відносини. Підтримується позиція щодо завдання нормотворця забезпечити попередження конфліктних ситуацій, а також мінімізувати негативні наслідки конфліктів (у разі їх виникнення) з одночасним стимулюванням їх позитивних функцій. Доводиться, що сфера кримінальних процесуальних правовідносин є апріорі конфліктною, оскільки підставою виникнення таких правовідносин є порушення одним суб'єктом прав та інтересів іншого, а їх розвиток відбувається в рамках змагальних процедур, що також, безумовно, передбачає зіткнення інтересів протилежних сторін.

У пункті 1.3.2. «Класифікація конфліктів інтересів» на підставі аналізу різних класифікаційних підходів встановлюються конфронтуючі групи інтересів та специфіка їх незбігу в сфері кримінального судочинства. Виділяються внутрішньоособистісні, міжособистісні та міжгрупові конфлікти інтересів; конфлікти приватних інтересів та приватних і публічних інтересів; конструктивні та деструктивні конфлікти. Аргументується недоцільність диференціації державних інтересів у сфері кримінального судочинства за окремими державновладними суб'єктами, які здійснюють кримінальне провадження (наприклад, інтереси слідчого, прокурора, оперативного працівника або суду). Державний інтерес у кримінальному судочинстві є єдиним, хоча його функціональне забезпечення й розподілене між різними державновладними суб'єктами. Акцентується, що конструктивність чи деструктивність наслідків конфлікту інтересів значною мірою залежить від ефективності управління ним.

У пункті 1.3.3. «Управління конфліктом інтересів» виділяються два рівні управління

конфліктами інтересів у сфері кримінальних процесуальних відносин: законодавчий і правозастосовний. Законодавчий рівень передбачає: (а) прогнозування можливих конфліктів і відповідно побудову нормативних конструкцій таким чином, щоб запобігти прояву конфлікту інтересів (принаймні в тих ситуаціях, де такий конфлікт діє деструктивно); (б) надання нормативного інструментарію для управління конфліктами інтересів у межах правозастосування. Правозастосовний рівень управління конфліктом інтересів передбачає реалізацію учасниками кримінальних процесуальних правовідносин наданих законодавцем методів, серед яких найбільш поширеними в кримінальному процесі є: ухилення від конфлікту, відкладання конфлікту, співпраця, досягнення компромісу, примирення, застосування примусу.

У пункті 1.3.4. «Функції конфлікту інтересів» доводиться, що конфлікт інтересів, будучи багатограним явищем, наділений як негативними, так і позитивними властивостями. Враховуючи позиції інших дослідників та специфіку предмету даної роботи, до числа конструктивних напрямів реалізації конфлікту інтересів у кримінальному провадженні пропонується віднести такі його функції: а) інтеграційна – є передумовою об'єднання зусиль, спрямованих на досягнення цілей кримінального провадження; б) інноваційна – забезпечує стимулювання та підвищення кваліфікації учасників провадження з конфліктуючими інтересами, а також пошук нових законодавчих форм і методів залагоджування конфліктів у рамках кримінального судочинства; в) профілактична – спрямована на виявлення та попередження конфліктних ситуацій, їх усунення на ранніх стадіях, запобігання ескалації конфлікту; г) прогностична – дозволяє спрогнозувати можливу конфліктну поведінку учасника кримінального провадження, враховуючи конфлікт його інтересів з інтересами інших суб'єктів кримінального судочинства; д) нормотворча – полягає у спрямуванні законодавцем зусиль на мінімізацію негативних проявів конфлікту інтересів у сфері кримінального судочинства поряд із розвитком позитивних форм прояву цього явища.

У підрозділі 1.4. «Баланс інтересів як основа кримінальної процесуальної форми та чинник її диференціації» знаходить розвиток науковий підхід, відповідно до якого на сучасному етапі свого розвитку кримінальне процесуальне право, як галузь, має комбінований характер. З одного боку, специфіка кримінального судочинства полягає в його спрямованості на захист прав і відновлення законних інтересів, порушених найбільш суспільно небезпечним різновидом правових деліктів, і, відповідно, діяльність держави щодо протидії злочинності не передбачає узгодження з волею та бажанням приватних учасників провадження. З іншого боку, визнавши принцип публічності панівним у кримінальному провадженні, складно заперечувати існування у цій сфері цілої низки інститутів, де рушійною силою – юридичним фактом, на підставі якого виникають, змінюються, припиняються правовідносини – є не законодавчо закріплений обов'язок державних органів діяти визначеним чином, а волевиявлення приватних суб'єктів.

Доводиться, що превалювання приватного або публічного інтересу безпосередньо впливає на встановлення кримінальної процесуальної форми, а баланс зазначених інтересів виступає одним із чинників її диференціації.

Розділ 2. «Теоретико-методологічні питання нормативного забезпечення та практики реалізації приватного інтересу в кримінальному процесі» складається з 3-х підрозділів.

У підрозділі 2.1. *«Приватний інтерес як категорія кримінального процесуального законодавства»* доводиться, що в науці кримінального процесуального права відсутня єдність позицій стосовно термінологічного позначення категорії «приватний інтерес». Найменування, що використовуються для одного і того ж явища, доволі різноманітні: «приватний інтерес», «особистий інтерес», «законний інтерес», «охоронюваний законом інтерес», «інтерес» тощо, але при цьому аналіз їх контекстного значення дає можливість констатувати певні відмінності у змістових акцентах. Обґрунтовується позиція, відповідно до якої у ряді випадків юридичним фактом, що породжує, змінює або припиняє правовідносини, виступає інтерес приватної особи, який не належить до категорії «законний інтерес». Такий інтерес розцінюється правотворцем як соціально шкідливий та відображується у законі, але не з метою забезпечення його реалізації та захисту, а для запобігання впливу такого інтересу на здійснення кримінального провадження. Висловлено позицію, відповідно до якої юридичним фактом, здатним впливати на кримінальні процесуальні правовідносини, є не лише інтерес приватних учасників провадження, а й приватний інтерес державно-владних суб'єктів, які здійснюють кримінальне судочинство.

Підрозділ 2.2. *«Місце приватного інтересу в кримінальних процесуальних правовідносинах та механізм його забезпечення»* містить 3 пункти.

У пункті 2.2.1. *«Форми прояву приватного інтересу в кримінальному судочинстві»* проаналізовано різновиди причинно-наслідкових зв'язків між існуванням і нормативним забезпеченням приватного інтересу з одного боку, та початком, зміною, припиненням кримінальних процесуальних правовідносин з іншого. Аргументується, що: (1) з урахуванням значимості прояву приватного інтересу можливо виділити ситуації, коли приватний інтерес (а) визначає специфіку правового регулювання кримінального провадження в цілому і (б) є складовою окремих процесуальних дій; (2) з позиції ролі, яку відіграють приватні інтереси у кримінальному провадженні, вони можуть виступати (а) засобом ініціювання виникнення, зміни або припинення правовідносин (державні органи *зобов'язані* прийняти певне рішення за умови вияву ініціативи приватним учасником кримінального провадження) і (б) дозвільною умовою для вчинення дій державними органами (державні органи *вправі* прийняти те чи інше рішення, лише попередньо отримавши згоду носія приватного інтересу).

У пункті 2.2.2. *«Критерії обмеження сфери приватного інтересу в кримінальному процесуальному праві»* розглядаються чинники, які детермінують межі приватних начал у сфері

регламентації кримінальних процесуальних правовідносин, а саме: 1) безпосередній захист публічних інтересів; 2) правова природа об'єкта злочинного посягання; 3) ступінь суспільної небезпечності кримінального правопорушення; 4) особливості суб'єктів кримінальних процесуальних правовідносин; 5) монополія держави на застосування заходів, що обмежують права людини; 6) необхідність захисту приватних інтересів одних учасників провадження від посягань з боку інших. Аналізується ступінь їх реалізації при побудові кримінального процесуального законодавства України.

У пункті 2.2.3. *«Механізм забезпечення реалізації приватного інтересу в кримінальному процесі»* на підставі досягнень загальної теорії права й теорії управління та з урахуванням специфіки кримінальних процесуальних правовідносин запропоновано теоретичну модель механізму забезпечення приватного інтересу в сфері кримінального судочинства на правотворчому та правозастосовному рівнях (див. п. 6 висновків), яка в подальшому використовується як інструмент наукового дослідження проблематики наступних розділів роботи: крізь призму вказаної моделі оцінюється досконалість окремих кримінальних процесуальних інститутів, виявляються недоліки в існуючому нормативному забезпеченні та практиці реалізації приватного інтересу в кримінальному процесі України, розробляються пропозиції з удосконалення правової регламентації.

У підрозділі 2.3. *«Засади диспозитивності та публічності як нормативне відображення місця приватного інтересу в кримінальному судочинстві»* обґрунтовується, що серед усієї системи засад кримінального процесу безпосередній і найбільш вагомий зв'язок із питанням нормативного забезпечення та реалізації приватних інтересів мають засади диспозитивності та публічності, які створюють концептуальне підґрунтя для розуміння місця приватного інтересу в кримінальному судочинстві. Піддається сумніву виправданість наукового підходу, який передбачає визначення диспозитивності як свободи розпорядження своїми процесуальними правами (оскільки, по-перше, вільне розпорядження апіорі є сутнісною ознакою суб'єктивного права, а, по-друге, така позиція не відтворює юридичних наслідків, які тягне за собою розпорядження тим чи іншим правом і не відображує зв'язку приватного інтересу та засади диспозитивності). За результатами порівняння законодавчого визначення засад диспозитивності та публічності з їх доктринальним розумінням висловлюється позиція про існування внутрішньо узгоджених (вужького і широкого) підходів до сприйняття даних принципів кримінального процесу. Доводиться, що співвідношення диспозитивності і публічності у кримінальному процесі значною мірою є відображенням загальнодержавної політики у сфері захисту прав та інтересів людини.

Розділ 3. «Питання нормативного забезпечення та практики реалізації приватного інтересу в кримінальному провадженні у формі публічного обвинувачення» містить 3

підрозділи.

У підрозділі 3.1. «Реалізація приватного інтересу на стадії досудового розслідування» шляхом аналізу нормативного забезпечення та правозастосовної практики реалізації приватних інтересів на першій стадії кримінального провадження виявлено низку проблем теоретичного та прикладного характеру, наукове осмислення яких надало можливість сформулювати ряд висновків і пропозицій за такими напрямками: (1) вплив приватного інтересу на визначення складу учасників кримінального провадження (розглядаються окремі питання залучення захисників підозрюваних та представників потерпілих); (2) вплив позиції приватних учасників на порядок проведення слідчих дій (аналізуються особливості реалізації права відмови від давання показань; окремі питання забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві; проблеми захисту інтересів осіб, у володінні яких проводиться обшук); (3) вплив приватного інтересу на форму закінчення досудового розслідування (досліджується проблематика закриття кримінального провадження за такими підставами як смерть підозрюваного (п. 5 ч. 1 ст. 284 КПК), відмова потерпілого або його представника від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення (п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК)).

Підрозділ 3.2. «Окремі питання забезпечення приватного інтересу в провадженні у суді першої інстанції» складається з 2-х пунктів.

Пункт 3.2.1. «Значення позиції потерпілого й підозрюваного, обвинуваченого у прийнятті рішення про закриття провадження зі звільненням особи від кримінальної відповідальності» містить огляд та аналіз проблематики звільнення особи від кримінальної відповідальності через призму теоретичної тези, відповідно до якої приватний інтерес в одних випадках має вирішальне значення для початку, зміни або припинення кримінальних процесуальних правовідносин, а в інших – лише враховується державновладним правозастосовником, але при цьому не обмежує останнього у його дискреційних можливостях. Доводиться, що інститут закриття кримінального провадження зі звільненням особи від кримінальної відповідальності поєднує обидва зазначені напрями, але з такою специфікою: позиція підозрюваного, обвинуваченого завжди має імперативне значення, а потерпілого – лише у ситуаціях, коли вона є складовою підстави для застосування даного інституту.

У пункті 3.2.2. «Цивільний позов у кримінальному провадженні як форма захисту приватного інтересу», зважаючи на об'ємність та багатоаспектність цього напрямку, проведено аналіз теоретичних та прикладних питань, які відповідають принаймні двом критеріям: а) стосуються задоволення приватних інтересів учасників кримінального провадження (що дає можливість звузити сферу наукового пошуку і не виходити за межі предмета нашого наукового дослідження); б) є дискусійними в теорії кримінального процесу та/або викликають труднощі у

правозастосуванні (що забезпечує актуальність викладеного матеріалу та прикладну спрямованість наукового пошуку). Зокрема, розглянуто особливості визначення часових меж реалізації права на пред'явлення цивільного позову в кримінальному провадженні; проблеми вирішення долі цивільного позову у випадках звільнення особи від кримінальної відповідальності, закриття провадження, ухвалення виправдувального вироку; питання доцільності виділення цивільного позивача як окремого процесуального суб'єкта; призначення експертизи для визначення розміру завданої шкоди.

У підрозділі 3.3. «Реалізація права на оскарження судового рішення як форма захисту приватного інтересу» висловлюється позиція про вагомість впливу приватних інтересів на хід провадження у стадіях перегляду судових рішень, оскільки єдиною підставою для перегляду судового рішення є скарга заінтересованого учасника, вона ж визначає межі судового розгляду, а її відкликання або відмова апелянта від своїх вимог призводять до закриття апеляційного провадження. При цьому із більше ніж десяти осіб, які відповідно до КПК наділені правом подання апеляційної або касаційної скарги, лише один суб'єкт (прокурор) є носієм публічного інтересу. Обґрунтовано, що на сьогодні у значній мірі втратило свою актуальність твердження про неможливість належної реалізації права на оскарження судового рішення через складність формальних вимог до апеляційної (касаційної) скарги. Проаналізовано недоліки нормативного закріплення інституту недопустимості погіршення правового становища обвинуваченого, засудженого, висловлено пропозиції стосовно його удосконалення. Виявлено окремі проблеми застосування диференційованих форм перегляду судових рішень.

Розділ 4. «Провадження у формі приватного обвинувачення як окрема форма реалізації приватного інтересу в кримінальному судочинстві» складається з 2-х підрозділів.

У підрозділі 4.1. «Правова природа приватного обвинувачення у кримінальному процесі» обґрунтовано позицію, відповідно до якої найбільш визначальний вплив приватного інтересу на рух кримінального провадження, навіть незважаючи на принципові законодавчі зміни, зберігається в провадженнях у формі приватного обвинувачення, що дає право розглядати вказаний різновид диференціації кримінальної процесуальної форми як окрему масштабну форму реалізації приватного інтересу в кримінальному судочинстві. Здійснено систематизацію існуючих на сьогодні наукових підходів щодо визначення сутнісних ознак приватного обвинувачення, що надало можливість обґрунтувати доцільність виділення серед характеристик інституту приватного обвинувачення внутрішніх ознак, які зумовлюють існування даного правового явища, та зовнішніх ознак, які характеризують його процесуальну форму. Шляхом інтерв'ювання осіб, які постраждали від кримінальних правопорушень, провадження щодо яких здійснюється у формі приватного обвинувачення, але при цьому свідомо не звернулись із заявою до правоохоронних органів, було поглиблено досліджено такий чинник існування

інституту приватного обвинувачення як неспіврозмірність шкоди, завданої правопорушенням зі шкодою, якої завдасть втручання держави.

Підрозділ 4.2. «Особливості нормативного забезпечення та практики реалізації приватного інтересу в кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення» складається із 3-х пунктів.

У пункті 4.2.1. *«Початок провадження»* акцентується, що процедура ініціювання кримінального провадження у формі приватного обвинувачення є тим базовим критерієм, який відрізняє вказаний процесуальний інститут і його історичні або іноземні різновиди (наприклад, справи приватно-публічного обвинувачення) від протилежного інституту – проваджень у формі публічного обвинувачення.

Аргументується, що запровадження обов'язкового досудового розслідування в провадженнях у формі приватного обвинувачення та спрощення вимог до заяви потерпілого є наслідками обраного розробниками КПК 2012 р. загального курсу на підвищення ступеня захищеності приватних інтересів потерпілих. Обґрунтовується теза, відповідно до якої передання повноважень щодо початку провадження даної категорії від суду до органів слідства є позитивним, логічним, концептуально виправданим та науково обґрунтованим кроком.

Зважаючи на те, що практика не виключає випадків недбалого ставлення законних представників до своїх обов'язків або вчинення ними протиправних дій щодо своїх підопічних, з метою захисту приватних інтересів осіб, які в силу психофізіологічних особливостей не здатні самотійно відстоювати свої права, пропонується відновити право прокурора розпочинати кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення без отримання заяви від постраждалої особи, зважаючи на безпорадність стану останньої. При цьому пропонується доповнити дану концепцію механізмом «усунення дефекту законного представництва», поклавши на прокурора обов'язок відновити нормальне функціонування інституту законного представництва шляхом залучення як законного представника іншого близького родича або органу опіки і піклування.

У пункті 4.2.2. *«Досудове розслідування та судовий розгляд»* спростовується теза, відповідно до якої досудове розслідування та судовий розгляд проваджень у формі приватного обвинувачення набули цілковито публічного забарвлення, а отже, не дають жодних підстав для їх розгляду як специфічних етапів провадження у формі приватного обвинувачення. Аргументується, що розширення публічних начал у провадженнях у формі приватного обвинувачення стало додатковою процедурною гарантією забезпечення реалізації приватного інтересу: приватні інтереси потерпілого відстоюються з використанням усього наявного арсеналу інструментів для розкриття злочину, але при цьому потерпілий залишається «володарем ситуації», оскільки в будь-який момент за власним розсудом може відмовитись від

обвинувачення.

Доводиться, що встановлення на стадії досудового розслідування або судового розгляду підстав для визнання підозрюваного, обвинуваченого неосудним унеможлиблює продовження кримінального провадження у формі приватного обвинувачення як із сутнісних, так і з формальних підстав.

Обґрунтовується висновок, згідно з яким факт розірвання шлюбу (або припинення трудових правовідносин) між потерпілим і правопорушником під час кримінального провадження не можна розцінювати як підставу до втрати провадженням статусу приватного обвинувачення. Поряд із цим пропонується нормативно врегулювати випадок встановлення відповідних соціальних зв'язків після початку кримінального провадження.

Досліджується питання впливу смерті потерпілого (постраждалого) на долю провадження у формі приватного обвинувачення в умовах, коли вказаний юридичний факт настав: 1) до подання заяви про вчинення кримінального правопорушення і внесення відомостей до Єдиного державного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР); 2) після внесення відомостей до ЄРДР, але до ухвалення судом остаточного рішення; 3) під час стадії досудового розслідування або судового розгляду, після чого прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення; 4) після відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення та прийняття потерпілим тягаря доказування.

У пункті 4.2.3. «Завершення провадження» приділено увагу низці питань доктринально-прикладного характеру, пов'язаних із завершенням провадження у формі приватного обвинувачення.

Доводиться, що на сьогодні у разі встановлення факту початку кримінального провадження у формі приватного обвинувачення без заяви потерпілого, прокурор має закрити таке провадження «у зв'язку з відсутністю скарги потерпілого у провадженні у формі приватного обвинувачення» (незважаючи на те, що така підстава формально не передбачена в ч. 1 ст. 284 КПК). При цьому юридичне обґрунтування рішення має спиратися на закріплений КПК порядок подолання законодавчих прогалин шляхом застосування загальних засад (ч. 6 ст. 9 КПК) та положення засади диспозитивності, відповідно до якого провадження у формі приватного обвинувачення розпочинається лише на підставі заяви потерпілого (ч. 4 ст. 26 КПК).

Спираючись на аналіз поширених у судовій практиці помилок, аргументується нагальна потреба в інтерпретації на рівні постанови Пленуму ВССУ питання щодо розмежування таких інститутів, як: а) відмова потерпілого від обвинувачення (ч. 4 ст. 26, п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК); б) примирення винного з потерпілим як підстава для звільнення від кримінальної відповідальності (ст. 46 Кримінального кодексу України (далі – КК)); в) угода про примирення (ст. 471 КПК).

Висловлюється позиція, відповідно до якої у разі відмови потерпілого від обвинувачення у провадженні в формі приватного обвинувачення, суб'єкту, який здійснює провадження, належить з'ясувати лише добровільність позиції потерпілого, без встановлення мотивів прийнятого рішення.

Розділ 5. «Нормативне забезпечення та практика реалізації приватного інтересу в кримінальному провадженні на підставі угод» складається з 2-х підрозділів.

У підрозділі 5.1. «Єдність сутнісних ознак інституту угод у приватній та публічній підсистемах права України» обґрунтовується висновок, відповідно до якого показником розширення сфери реалізації приватного інтересу в кримінальному процесуальному праві України є певне зближення галузі кримінального процесуального права (яка є публічною) із галузями приватного права, зокрема такими, як цивільне та цивільне процесуальне. При цьому яскравою демонстрацією проникнення у сферу кримінального процесуального права методів правового регулювання, властивих для приватної підсистеми права, є запровадження можливості договірних відносин при вирішенні кримінально-правових конфліктів. Зазначається, що угоди є міжгалузевим інститутом, який включає в себе матеріально-правові та процесуально-правові угоди. Матеріально-правовими угодами є передбачена законом форма встановлення договірних правовідносин, яка апіорі спрямована на взаємовигідну співпрацю, не переслідуючи при цьому мету компромісного виходу з конфліктної ситуації. Процесуально-правові угоди спрямовані на досягнення компромісного виходу з конфліктної ситуації та мінімізацію ролі державних механізмів при вирішенні спору. Порівняння матеріально-правових та процесуально-правових угод надало можливість констатувати єдність ряду їх сутнісних ознак (див. п. 14 висновків).

Підрозділ 5.2. «Проблеми нормативного забезпечення та практики реалізації приватного інтересу в кримінальному провадженні на підставі угод» містить 3 пункти.

Пункт 5.2.1. «Загальні питання» присвячений розгляду проблемних питань нормативного забезпечення та практики реалізації приватного інтересу, які рівною мірою стосуються як угоди про примирення, так і угоди про визнання винуватості. Звертається увага, що істотним недоліком не лише з позиції конструювання тексту кримінального процесуального закону, а й з погляду дієвості практичного застосування КПК у частині забезпечення приватних інтересів учасників кримінального провадження є прогальність ст. 42 КПК, яка встановлює загальний перелік процесуальних прав підозрюваного, обвинуваченого, але не містить вказівки на право укласти (ініціювати) угоду про примирення або про визнання винуватості. Аргументується, що ухвалення обвинувального вироку на підставі угоди, допускає використання меншого обсягу доказового матеріалу порівняно зі звичайним режимом провадження, що не порушує засаду презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини. Звертається увага, що окрім

передбаченого ч. 6 ст. 469 КПК випадку (недосягнення згоди щодо укладення угоди) існує також ряд ситуацій, у яких визнання особою своєї вини не лише мало місце на рівні переговорів, а й було документально зафіксовано, однак передбачені угодою правовідносини не знайшли своєї реалізації або були реалізовані не повною мірою (сторонами досягнуто угоди, її текст підписано, складено обвинувальний акт, проте суд відмовив у її затвердженні; суд затвердив угоду, але в подальшому скасував вирок у зв'язку з невиконанням засудженим умов угоди). Доводиться необхідність розповсюдити гарантію, передбачену ч. 6 ст. 469 КПК, і на вказані випадки. Обґрунтовується, що з метою забезпечення суду можливості виконати вимогу п. 6 ч. 7 ст. 474 КПК (перевірити наявність фактичних підстав для визнання винуватості особи) слід закріпити на рівні КПК норму, відповідно до якої, якщо на стадії досудового розслідування укладено угоду, то до суду, окрім угоди й обвинувального акта, передаються й інші матеріали кримінального провадження.

У пункті 5.2.2. «Угода про примирення» розглядаються теоретико-прикладні проблеми реалізації приватного інтересу при встановленні консенсуальних правовідносин з використанням інституту угоди про примирення. Звертається увага на невирішеність питання щодо обов'язку прокурора направити до суду угоду про примирення, незважаючи на його позицію стосовно законності такої угоди та можливості її затвердження судом. Пропонується вирішити дану проблему на законодавчому рівні, закріпивши нормативну конструкцію, яка забезпечить: (а) недопущення направлення до суду угод про примирення, які априорі не відповідають положенням закону, а відтак безумовно не будуть затверджені; (б) гарантування повноцінної реалізації права підозрюваного і потерпілого на укладення угоди в даному провадженні (оскільки, якщо суд відмовляє у затвердженні угоди, учасники втрачають право повторного її укладення); (в) встановлення механізмів нейтралізації можливих зловживань з боку прокурора при прийнятті рішення про передання угоди про примирення до суду. Аналізуються проблемні питання захисту приватних інтересів за умови укладення угоди про примирення з множинністю учасників на стороні потерпілого. Пропонується нормативна конструкція регламентації діяльності державних органів з розв'язання питань, що виникають при частковому виконанні підозрюваним, обвинуваченим положень угоди про примирення, укладеної з кількома потерпілими. Доводиться, що обов'язок суду переконатися у спроможності обвинуваченого виконати зобов'язання, покладені на нього угодою про примирення, є гарантією, спрямованою на забезпечення як приватних, так і публічних інтересів. Обґрунтовується теза, відповідно до якої досягненню мети інституту угод у кримінальному провадженні та забезпеченню інтересів приватних суб'єктів сприятиме надання дозволу законному представнику укладати угоду від імені неповнолітнього потерпілого без надання згоди останнім, якщо такий потерпілий не здатен надати та/або усвідомити свою згоду.

Наводиться додаткова аргументація на підтримку наукового підходу, відповідно до якого обмеження строку виконання умов угоди межами строків давності притягнення до кримінальної відповідальності стане вагомою гарантією захисту інтересів потерпілого.

Пункт 5.2.3. «Угода про визнання винуватості» присвячений розгляду проблемних питань нормативного забезпечення та практики реалізації приватного інтересу в рамках інституту угоди про визнання винуватості. Аргументується, що при встановленні перешкод щодо укладення угоди про визнання винуватості юридичне значення має не сам факт завдання шкоди приватній особі, а її власна суб'єктивна оцінка даного факту, що знаходить вираження в реалізації (або відмові від реалізації) права на участь у провадженні в статусі потерпілого. Наявність особи, якій кримінальним правопорушенням завдано шкоди, але яка, керуючись ч. 7 ст. 55 КПК, за власним бажанням залишається в статусі свідка не перешкоджає укладенню угоди про визнання винуватості. Обґрунтовується, що забезпеченню більш широкого спектру як публічних, так і приватних інтересів сприятиме надання законодавчого дозволу на укладення угоди про визнання винуватості у кримінальних провадженнях, у яких бере участь потерпілий, за умови згоди останнього. Знаходить додаткову аргументацію висловлена в літературі позиція щодо потреби у запровадженні законодавчого механізму оскарження рішення прокурора про відмову в задоволенні клопотання підозрюваного, обвинуваченого щодо укладення угоди про визнання винуватості. Досліджується питання дотримання пропорційності задоволення інтересів сторін при укладенні угоди про визнання винуватості, що надає можливість сформулювати рекомендації з питання використання прокурором факультативної умови укладення вказаної угоди – встановлення обов'язку підозрюваного чи обвинуваченого щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою.

ВИСНОВКИ

Проведене поглиблене дослідження теоретичних основ та практики реалізації приватного інтересу в сфері кримінального судочинства є завершеною науковою працею, в якій сформульовані концептуальні положення, спрямовані на розв'язання науково-прикладної проблеми нормативного та правозастосовного забезпечення приватних інтересів у кримінальних процесуальних правовідносинах. Основні результати дисертації знаходять відображення у таких висновках і пропозиціях.

1. Останнім часом відбулись концептуальні зміни у підходах до сприйняття взаємозв'язку публічних і приватних інтересів. На сьогодні вказані категорії розглядаються не як протилежні та відособлені одна від одної, а навпаки – як взаємозумовлюючі. Законодавцем на рівні засадничих положень закладена модель, яка апіорі передбачає не конфліктне, а взаємодіюче співіснування загальносуспільних і приватних інтересів при здійсненні

кримінального судочинства: через охорону та захист приватного інтересу кожного учасника кримінального провадження досягається забезпечення загальносуспільного (публічного) інтересу.

2. Визначення соціально-правової природи категорії «інтерес» у першу чергу залежить від того, розглядається інтерес як: (а) елемент предмету правового регулювання (тобто невід'ємна складова суспільних відносин, регламентованих правом) чи (б) елемент правореалізаційних процесів. У першому випадку доводиться констатувати його об'єктивну природу, а в другому – першочергове значення має усвідомлення суб'єктом факту існування певного блага та прагнення до його отримання (в такому ключі інтерес виступає спонукальним мотивом, що підкреслює його суб'єктивний аспект).

3. Найбільш значущими напрямками прояву інтересу як соціально- правового феномену у кримінальній процесуальній сфері є: (а) детермінування існування кримінальних процесуальних правовідносин; (б) визначення завдань кримінального процесуального права та кримінального провадження; (в) встановлення базису для кримінальних процесуальних інститутів; (г) відображення критерію диференціації кримінальної процесуальної форми; (д) забезпечення змагальності у кримінальному провадженні; (е) визначення правомочностей суб'єктів кримінальних процесуальних правовідносин; (є) формування підстави для зміни правової природи обвинувачення; (ж) встановлення орієнтиру при вирішенні правових та фактових колізій.

4. Зважаючи на публічний характер галузі кримінального процесуального права, панування приватного інтересу в регламентації кримінальних процесуальних правовідносин є допустимим в обмеженому обсязі. До чинників, що зумовлюють обмеження сфери дії приватного інтересу в кримінальному судочинстві, слід віднести наступні: 1) безпосередній захист публічних інтересів; 2) правову природу об'єкта злочинного посягання; 3) ступінь суспільної небезпечності кримінального правопорушення; 4) особливості суб'єктів кримінальних процесуальних правовідносин; 5) монополію держави на застосування заходів, що обмежують права людини; 6) необхідність захисту приватних інтересів одних учасників провадження від посягань з боку інших.

5. Співвідношення приватних начал і дискреційних повноважень у нормативному регулюванні кримінальних процесуальних правовідносин може існувати у таких варіантах: а) повне панування приватного інтересу, що виключає можливість дискреції з боку державних органів; б) наявність паритету – поява, зміна, припинення кримінальних процесуальних правовідносин не можлива без відповідного волевиявлення приватної особи, але при цьому врахувати це волевиявлення чи відхилити його за недоцільністю – право державного органу; в) суб'єкт, який здійснює провадження, не пов'язаний волевиявленням приватного учасника

процесу і може приймати рішення виходячи з власного уявлення про доцільність тієї або іншої процесуальної дії.

6. Механізм забезпечення приватного інтересу в сфері кримінального судочинства включає дві найбільш загальні складові: правотворчу та правозастосовну. Правотворча складова знаходить втілення в наступних напрямках: 1) офіційне визнання інтересу; 2) надання відповідних суб'єктивних прав; 3) покладення обов'язків на контрагентів; 4) встановлення санкцій за порушення законного інтересу; 5) нормативне закріплення процесуальної форми реалізації та захисту інтересу. Правозастосовна складова полягає у діяльності уповноважених державних суб'єктів по виконанню покладених на них обов'язків, спрямованих на реалізацію та захист приватного інтересу. Напрямами діяльності по забезпеченню реалізації приватного інтересу є: (а) вчинення державними органами активних дій, спрямованих на забезпечення реалізації приватного інтересу; (б) забезпечення державними органами можливості приватних суб'єктів вчиняти активні дії в межах кримінального провадження; (в) утримання державних органів від активних дій, що можуть порушити приватні інтереси. У свою чергу діяльність державних органів по захисту приватних інтересів включає: (а) припинення неправомірних дій, що порушують приватний інтерес; (б) відновлення процесуального становища особи, що існувало до моменту порушення законного інтересу; (в) застосування санкцій за порушення приватних інтересів.

7. Провадження у формі публічного обвинувачення не виключає впливу інтересів приватних учасників процесу на виникнення, зміну чи припинення процесуальних правовідносин. Вказані інтереси мають істотне значення при вирішенні таких базових процедурних питань, як формування кількісного та якісного складу учасників провадження, визначення можливості та порядку проведення слідчих дій, встановлення форми завершення досудового розслідування, з'ясування можливості застосування інституту звільнення особи від кримінальної відповідальності, вирішення цивільно-правових вимог учасників кримінального провадження, ініціювання та визначення порядку перегляду судових рішень та ін. У свою чергу аналіз нормативного забезпечення та практики реалізації приватних інтересів у зазначених напрямках здійснення проваджень у формі публічного обвинувачення надає можливість виявити низку проблем теоретичного та прикладного характеру, наукове осмислення яких дає можливість сформулювати ряд висновків і пропозицій:

- з метою запобігання психологічному тиску на учасника провадження, який вправі відмовитися від давання показань, доречно встановити правило, відповідно до якого повторний допит особи, у випадках її відмови від давання показань на першому допиті, може проводитися лише на прохання такої особи;

- захисту приватних інтересів особи, у володінні якої проводиться обшук, сприятиме

внесення до КПК змін, спрямованих на відновлення існуючих за КПК 1960 р. правил щодо обов'язку слідчого перед початком обшуку запропонувати особі добровільно видати предмети і документи, вказані в ухвалі суду, а також уникати при проведенні обшуку не викликаних необхідністю пошкоджень дверей, замків та інших предметів;

– доцільно внести зміни до КПК, встановивши, що закриття провадження прокурором за п. 5 ч. 1 ст. 284 КПК допускається лише за умови наявності згоди близьких родичів померлого підозрюваного, обвинуваченого, а за п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК – за наявності згоди самого підозрюваного, обвинуваченого;

– під словосполученням «початок судового розгляду», яке використано для позначення граничної часової межі реалізації права на пред'явлення цивільного позову в кримінальному провадженні, слід розуміти початок другого етапу стадії судового розгляду;

– вбачається необхідним доповнити зазначені у ч. 3 ст. 129 КПК випадки залишення цивільного позову без розгляду таким юридичним фактом як закриття судом кримінального провадження з нереабілітуючих підстав;

– на сьогодні у значній мірі втратило свою актуальність твердження про неможливість належної реалізації права на оскарження судового рішення через складність формальних вимог до апеляційної (касаційної) скарги. При цьому, чіткі законодавчі вимоги, які висуваються до оформлення апеляції, не будучи перепорою в реалізації приватних інтересів, залишаються дієвим і виправданим інструментом забезпечення інтересів публічних;

– нормативно закріпивши інститут недопустимості погіршення правового становища обвинуваченого, засудженого, виправданого, КПК цілком допускає можливість погіршення правового становища інших заінтересованих учасників, які звернулись з апеляційною або касаційною скаргою. З метою забезпечення реалізації права вільного оскарження судового рішення вбачається доцільним виключити із ч. 2 ст. 404 та ч. 2 ст. 433 КПК вказівку на право суду апеляційної (касаційної) інстанції вийти за межі апеляційних (касаційних) вимог, якщо цим не погіршується становище особи, щодо якої здійснюється кримінальне провадження.

8. Найбільш визначальний вплив приватного інтересу на вирішення долі кримінального провадження зберігається в провадженнях у формі приватного обвинувачення, що дає право розглядати цей вид провадження як окрему масштабну форму реалізації приватного інтересу в кримінальному судочинстві.

9. До чинників, що зумовлюють існування інституту приватного обвинувачення, слід віднести: 1) посягання правопорушення у першу чергу на інтереси конкретної особи; 2) суб'єктивне наповнення охоронюваних законом об'єктивно існуючих цінностей; 3) особливі зв'язки приватного характеру між потерпілим і правопорушником;

4) неспіврозмірність шкоди, завданої правопорушенням зі шкодою, яку завдасть втручання

держави; 5) відносно менша суспільна небезпечність правопорушень, які розглядаються в такому порядку. Вказані характеристики в свою чергу обумовлюють специфічний процесуальний порядок кримінального провадження.

10. Однією з причин існування інституту приватного обвинувачення є неспіврозмірність шкоди, завданої правопорушенням зі шкодою, яку завдасть інтересам потерпілого втручання держави всупереч його волі. Найбільш поширеними різновидами негативних наслідків від діяльності правоохоронних органів всупереч позиції потерпілого є: а) повторна віктимізація потерпілого; б) руйнування соціальних зв'язків; в) завдання шкоди діловій репутації суб'єкта господарювання; г) подальше розростання конфлікту.

11. Дотриманню оптимального балансу приватних і публічних інтересів, а також удосконаленню нормативного та правозастосовного забезпечення приватних інтересів при здійсненні проваджень у формі приватного обвинувачення сприятиме врахування наступних теоретико-прикладних висновків і пропозицій:

– за умови встановлення підстав для визнання підозрюваного, обвинуваченого неосудним, приватний інтерес потерпілого, який полягає у притягненні правопорушника до відповідальності, заміщується загальносуспільним інтересом, який вимагає лікування психічнохворої особи та запобігання вчиненню нею нових суспільно-небезпечних діянь. Окрім цього, встановлення факту неосудності особи автоматично виводить діяння з кримінальних правопорушень (перетворюючи його у суспільно-небезпечне, але не злочинне, діяння), що виключає можливість ставити питання про кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення із застосуванням усіх його особливостей (в тому числі й права потерпілого припинити кримінальне переслідування за власним рішенням);

– смерть потерпілого у провадженні в формі приватного обвинувачення після внесення відомостей до ЄРДР, але до ухвалення судом остаточного рішення не може ототожнюватися з відмовою потерпілого від обвинувачення за цією категорією проваджень, а відтак розглядатися як підстава для закриття кримінального провадження. У провадженнях у формі приватного обвинувачення з моменту внесення відомостей до ЄРДР кримінальне переслідування забезпечують державні органи, тож смерть потерпілого не ліквідує сторону обвинувачення, а тому провадження має продовжуватися у звичайному режимі. У свою чергу смерть потерпілого, що настала після відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення та прийняття потерпілим тягара доказування на себе, цілком ліквідує сторону обвинувачення, що зумовлює потребу законодавчо закріпити для вказаного випадку інститут процесуального правонаступництва;

– у разі встановлення факту початку кримінального провадження у формі приватного обвинувачення без заяви потерпілого прокурор має закрити таке провадження у зв'язку з

відсутністю скарги потерпілого у провадженні у формі приватного обвинувачення;

– доцільно відновити право прокурора розпочинати кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення без заяви постраждалої особи, зважаючи на безпорадність стану останньої;

– у кримінальних провадженнях з кваліфікацією за однією зі статей КК, що перелічені в пунктах 2, 3 ч. 1 ст. 477 КПК, факт розірвання шлюбу (припинення трудових правовідносин) між потерпілим і правопорушником під час досудового розслідування або судового розгляду не можна розцінювати як підставу до втрати провадженням статусу приватного обвинувачення. У свою чергу доцільно здійснити корекцію положень ст. 477 КПК шляхом закріплення вказівки на те, що якщо в ході кримінального провадження з кваліфікацією за однією зі статей КК, що перелічені в пунктах 2, 3 ч. 1 ст. 477 КПК, між потерпілим і правопорушником будуть встановлені соціальні зв'язки, передбачені в пунктах 2, 3 ч. 1 ст. 477 КПК, то кримінальне провадження за відповідним обвинуваченням набуває статусу приватного і здійснюється за процедурою приватного обвинувачення;

– відмова потерпілого від обвинувачення в провадженнях у формі приватного обвинувачення є підставою для закриття кримінального провадження незалежно від стадії реалізації потерпілим вказаного права.

12. Показником розширення напрямів реалізації приватного інтересу в кримінальному процесуальному праві України є проникнення у сферу кримінального судочинства методів правового регулювання, характерних для приватної підсистеми права, зокрема запровадження можливості договірних відносин при вирішенні кримінально-правових конфліктів шляхом укладення угод. Вказане дає можливість розглядати угоди як міжгалузевий інститут, виділяючи при цьому матеріально-правові та процесуально-правові угоди.

13. Матеріально-правовими угодами є передбачена законом форма встановлення договірних правовідносин, яка апріорі спрямована на взаємовигідну співпрацю, не переслідуючи при цьому мету компромісного виходу з конфліктної ситуації. Процесуально-правові угоди спрямовані на досягнення компромісного виходу з конфліктної ситуації та мінімізацію ролі державних механізмів при вирішенні спору.

14. Порівняння матеріально-правових та процесуально-правових (у тому числі кримінальних процесуальних) угод дає можливість констатувати єдність ряду їх сутнісних ознак (укладення на засадах взаємності, добровільності, обопільної вигоди, рівність контрагентів, наявність елементів контрольної-посвідчувальної участі держави), що підтверджує тезу про розширення в кримінальному процесуальному праві сфери застосування методів, характерних для правового регулювання у приватній підсистемі права.

15. Нормативну та правозастосовну оптимізацію забезпечення приватних інтересів у

межах кримінальних процесуальних відносин консенсуального характеру доцільно здійснити за такими напрямками:

- доповнити загальний перелік прав підозрюваного, обвинуваченого (ст. 42 КПК) правом укласти (ініціювати) угоду про примирення або про визнання винуватості;

- законодавчо закріпити правило, відповідно до якого не лише у разі недосягнення сторонами згоди щодо укладення угоди, а й у випадку відмови судом у затвердженні такої угоди (або подальшого скасування вироку, яким затверджена угода) факт її ініціювання і твердження, що були зроблені з метою її досягнення не можуть розглядатися як відмова від обвинувачення або як визнання особою своєї винуватості;

- розв'язати на правотворчому рівні існуючу дилему стосовно обов'язку прокурора направити до суду угоду про примирення, незважаючи на його позицію щодо законності даної угоди та можливості її затвердження судом, шляхом закріплення наступної нормативної конструкції: (1) у разі невідповідності чинному законодавству угоди між підозрюваним і потерпілим, прокурор виносить мотивовану постанову про відмову в складанні обвинувального акту і направленні провадження до суду у зв'язку з укладенням угоди між сторонами; (2) дана постанова прокурора може бути оскаржена до слідчого судді; (3) відмова прокурора у складанні обвинувального акту і переданні провадження до суду в зв'язку з укладенням угоди між сторонами не перешкоджає повторному зверненню з угодою до прокурора за умови зміни її положень (зокрема тих, що не відповідають чинному законодавству);

- нормативно врегулювати ситуацію невиконання засудженим своїх зобов'язань перед окремими потерпілими за угодою, укладеною в порядку ч. 8 ст. 469 КПК (угода з кількома потерпілими), встановивши, що у разі скасування вироку, ухваленого на підставі угоди про примирення, суд у вироку, ухваленому за результатами подальшого судового розгляду, має вирішити питання щодо майна або грошових коштів, які були передані одному чи кільком потерпілим у межах виконання скасованої угоди про примирення, наступним чином: (а) зарахувати повністю або частково як виконання майнових зобов'язань засудженого перед потерпілим, встановлених за результатами розгляду цивільного позову в кримінальному провадженні у порядку загальної процедури; (б) зобов'язати потерпілого повернути майно або грошові кошти, що були йому передані в межах виконання скасованої угоди про примирення у випадку відмови в задоволенні цивільного позову або ухвалення виправдального вироку в зв'язку з відсутністю події кримінального правопорушення чи непричетністю обвинуваченого до вчиненого кримінального правопорушення; (в) зобов'язати потерпілого частково повернути майно або грошові кошти, що були йому передані в межах виконання скасованої угоди про примирення, у разі якщо сума задоволеного за результатами розгляду цивільного позову є меншою ніж вартість матеріальних благ, що були передані на виконання угоди;

– скорегувати правозастосовну практику, зобов'язавши обвинуваченого надавати докази його спроможності виконати умови досягнутої угоди, що буде гарантією забезпечення як приватного інтересу потерпілого щодо отримання відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, так і публічного інтересу держави, який виражається у потребі забезпечити стабільність судових рішень та мінімізувати випадки повторного розгляду проваджень, вироки за якими скасовано у зв'язку з невиконанням стороною угоди своїх зобов'язань;

– поширити сферу застосування інституту угоди про визнання винуватості на кримінальні провадження, в яких бере участь потерпілий, за умови згоди останнього на укладення угоди між прокурором і підозрюваним, обвинуваченим;

– зорієнтувати правозастосовників на необхідність дотримання пропорційності задоволення інтересів сторін при укладенні угоди. Зокрема, слід враховувати, що тяжкість вчиненого злочину, а відтак й суворість покарання, яке загрожує особі, прямо пропорційно підвищують як ступінь заінтересованості підозрюваного в укладенні угоди про визнання винуватості, так й ступінь поступок, на які йде суспільство (в особі прокурора), дозволяючи правопорушнику понести менш суворе покарання. Вказане дає можливість стверджувати, що ступінь тяжкості кримінального правопорушення, у провадженні щодо якого ставиться питання про укладення угоди про визнання винуватості, прямо пропорційно підвищує необхідність використання прокурором факультативної умови укладення вказаної угоди – встановлення обов'язку підозрюваного чи обвинуваченого щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія

1. Тітко І. А. Нормативне забезпечення та практика реалізації приватного інтересу в кримінальному процесі України : монографія / І. А. Тітко ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава мудрого. – Харків : Право, 2015. – 448 с.

Статті в наукових фахових виданнях України та зарубіжних країн

1. Тітко І. А. Щодо гуманізації відповідальності: кримінально- процесуальні аспекти / О. І. Тищенко, І. А. Тітко // Вісник прокуратури. – 2012. – № 1. – С. 70–78.

2. Тітко І. А. Забезпечення прав потерпілого на стадії досудового розслідування / О. І. Тищенко, І. А. Тітко // Вісник Національної академії прокуратури України – 2012. – № 1 – С. 61–66.

3. Тітко І. А. Приватні засади у кримінально-процесуальному праві: постановка питання / І. Тітко // Вісник Академії правових наук : зб. наук. пр. – Харків : Право, 2012. – № 3. – С. 251–264.
4. Тітко І. А. Приватний інтерес як категорія кримінального процесуального права / І. Тітко // Вісник Національної академії правових наук : зб. наук. пр. – Харків : Право, 2013. – № 3. – С. 249–258.
5. Тітко І. А. Угоди як інститут забезпечення реалізації приватного інтересу у кримінальному судочинстві: окремі питання / І. А. Тітко // Вісник Національної академії правових наук : зб. наук. пр. – Харків : Право, 2013. – № 4. – С. 225–234.
6. Тітко І. А. Угода про примирення як форма реалізації приватного інтересу в кримінальному процесі: проблемні питання / І. А. Тітко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. – 2013. – Вип. 23, ч. 1, т. 3. – С. 146–149.
7. Тітко І. А. Захист інтересів учасників угод у кримінальному провадженні: питання теорії та практики / І. А. Тітко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. – 2014. – Вип. 28, т. 3. – С. 128–133.
8. Тітко І. А. Єдність правової природи інституту угод у приватних та публічних підсистемах права України / І. Тітко // Вісник Національної академії правових наук : зб. наук. пр. – Харків : Право, 2014. – № 3. – С. 144–154.
9. Тітко І. А. Щодо реалізації окремих інтересів учасників угоди про визнання винуватості / І. А. Тітко // Право і суспільство. – 2014. – № 6/2. – С. 199–205.
10. Тітко І. А. Класифікація інтересів у сфері кримінального судочинства / І. А. Тітко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. – 2014. – Вип. 4, т. 2. – С. 251–255.
11. Тітко І. А. Щодо класифікації кримінально-процесуальних інтересів за суб'єктивним критерієм / І. А. Тітко // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України : зб. наук. ст. – Івано-Франківськ, 2014. – Вип. 35. – С. 252–264.
12. Тітко І. А. Конфлікт інтересів у кримінально-процесуальних правовідносинах / І. А. Тітко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. – 2014. – Вип. 29, т. 2. – С. 201–204.
13. Тітко І. А. До питання правової природи інституту приватного обвинувачення в кримінальному процесі / І. А. Тітко // Вісник Національної академії правових наук : зб. наук. пр. – Харків : Право, 2015. – № 2. – С. 109–120.
14. Тітко І. А. Критерії обмеження сфери приватного інтересу в кримінальному процесуальному праві / І. А. Тітко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. – 2015. – Вип. 33, т. 2. – С. 161–164.

15.Тітко І. А. Вплив смерті постраждалого на юридичну долю провадження у формі приватного обвинувачення [Електронний ресурс] / І. А. Тітко // Юридичний науковий електронний журнал : електрон. наук. вид. / Запоріж. нац. ун-т. – Електрон. текст. дані. – Запоріжжя, 2015. – № 4. – С. 257–261. – Режим доступу: http://www.lsej.org.ua/4_2015/70.pdf (дата звернення: 09.04.2016). – Назва з екрана.

16.Тітко І. А. Проблемні питання захисту інтересів постраждалих, стан яких унеможливує (ускладнює) самостійну ініціацію кримінального провадження у формі приватного обвинувачення [Електронний ресурс] / І. А. Тітко // Порівняльно-аналітичне право : електрон. наук. фах. вид. / Ужгород. нац. ун-т. – Електрон. текст. дані. – Ужгород, 2015. – № 2. – С. 267–271. – Режим доступу: http://pap.in.ua/2_2015/81.pdf (дата звернення: 09.04.2016). – Назва з екрана.

17.Тітко І. А. Класифікація конфліктів інтересів у кримінальних процесуальних правовідносинах [Електронний ресурс] / І. Тітко // Порівняльно-аналітичне право : електрон. наук. фах. вид. / Ужгород. нац. ун-т. – Електрон. текст. дані. – Ужгород, 2015. – № 3. – С. 228–231.

– Режим доступу: http://pap.in.ua/3_2015/67.pdf (дата звернення: 09.04.2016). – Назва з екрана.

18.Тітко І. А. Забезпечення інтересів окремих учасників відновного правосуддя / І. А. Тітко // Публічне право. – 2014. – № 3. – С. 85–91.

19.Тітко І. А. Окремі особливості завершення кримінальних проваджень у формі приватного обвинувачення / І. А. Тітко // Публічне право. – 2015. – № 3. – С. 186–192.

20.Тітко І. А. Баланс интересов как основа дифференциации уголовно-процессуальной формы / И. А. Титко // *Leges si Viata*. – 2015. – № 8/3. – С. 100–103.

21.Тітко І. А. Історія становлення інституту приватного обвинувачення / І. Тітко // *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. – 2015. – № 4, т. 2. – С. 140–145.

Тези доповідей

1.Тітко І. А. Тенденції розвитку приватних засад у кримінально- процесуальному праві України / І. А. Тітко // Актуальні проблеми правознавства: питання історії, теорії та практики : зб. матеріалів 5 міжвуз. наук. конф. за результатами роботи у 2010/2011 навч. році, 27– 28 квіт. 2011 р. – Полтава : Техсервіс, 2011. – С. 59–61.

2.Тітко І. А. Угода про визнання вини за проектом Кримінально- процесуального кодексу України / І. А. Тітко // Кримінально-правові читання, присвячені 10-тій річниці прийняття Кримінального кодексу України : матеріали наук.-практ. конф., 29 листоп. 2011 р. – Полтава : ПП Петренко, 2011. – С. 19–24.

3.Тітко І. А. Форми прояву приватних засад у кримінально- процесуальному праві України /

І. А. Тітко // Публічна влада в Україні та конституційно-правовий механізм її реалізації : матеріали наук.-практ. конф., м. Харків, 28 верес. 2011 р. – Харків, 2011. – С. 196–198.

4. Тітко І. А. Взаємозв'язок інтересу приватних осіб з дискреційними повноваженнями державно владних суб'єктів у кримінальному судочинстві / І. А. Тітко // Правові засади гарантування та захисту прав і свобод людини і громадянина : зб. наук. ст. та тез наук. повідомл. за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф., 23 листоп. 2012 р., м. Полтава. – Харків : Точка, 2012 р. – Ч. 1. – С. 420–421.

5. Тітко І. А. Щодо запланованих змін у кримінальному судочинстві (за проектом Кримінально-процесуального кодексу України) / І. А. Тітко // Особистість. Суспільство. Право : зб. наук. ст. та тез наук. повідомл. за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 10-річчю Полт. юрид. ін-ту, Полтава, 15 берез. 2012 р. : у 2 ч. – Харків : Точка, 2012. – Ч. 1. – С. 463–466.

6. Тітко І. А. Угода про примирення з множинністю учасників на стороні потерпілого / І. А. Тітко // Правові засади гарантування та захисту прав і свобод людини і громадянина : зб. тез наук. доп. і повідомл. 2 міжнар. наук.-практ. конф., 6 груд. 2013 р., м. Полтава. – Харків : Право, 2013. – С. 525–528.

7. Тітко І. А. Вплив процесуальної самоідентифікації постраждалої особи на можливість укладення угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні / І. А. Тітко // Актуальні проблеми адміністративного та кримінального права і процесу : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених (в авт. ред.), (Донецьк, 15 берез. 2014 р.) . – Донецьк : Цифрова тип., 2014. – С. 314–315.

8. Тітко І. А. Вплив психічного стану потерпілого і правопорушника на здійснення кримінального провадження у формі приватного обвинувачення / І. А. Тітко // Теоретико-правові засади формування сучасного медичного права в Україні : зб. матеріалів 3 всеукр. наук.-практ. конф., 17 жовт. 2014 р. – Полтава : Техсервіс, 2014. – С. 178–179.

9. Тітко І. А. Щодо можливості укладення угоди про визнання винуватості у провадженнях де є потерпілий / І. А. Тітко // Правові засади гарантування та захисту прав і свобод людини і громадянина : зб. тез наук. доп. і повідомл. 3 міжнар. наук.-практ. конф., 22 трав. 2015 р., м. Полтава. – Харків: Права людини, 2015. – С. 486–489.

10. Тітко І. А. Вплив психофізіологічних особливостей потерпілого на можливість реалізації його прав у провадженнях в формі приватного обвинувачення / І. А. Тітко // Теоретико-правові засади формування сучасного медичного права в Україні : зб. матеріалів 4 всеукр. наук.-практ. конф., 27 жовт. 2015 р. – Полтава : Техсервіс, 2015. – С. 136–137.

11. Тітко І. А. Вплив зміни правовідносин між правопорушником і потерпілим на форму

кримінального провадження / І. А. Тітко // Право, суспільство і держава: форми взаємодії : міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 15–16 січ. 2016 р. – Київ : Центр прав. наук. дослідж., 2016. – С. 129–131.

12. Тітко І. А. До питання зміни державно-владного суб'єкта, який приймає рішення про початок кримінального провадження у формі приватного обвинувачення / І. А. Тітко // Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, Україна, 22–23 січ. 2016 р.) – Одеса : Причорномор. фундація права, 2016. – С. 100–102.

АНОТАЦІЯ

Тітко І. А. Нормативне забезпечення та практика реалізації приватного інтересу в кримінальному процесі України. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Міністерство освіти і науки України. – Харків, 2016.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню теоретичних і прикладних питань, що виникають у зв'язку з реалізацією приватних інтересів у сфері кримінального судочинства. В роботі розглянуто особливості правової природи та реалізації приватних інтересів у кримінальному судочинстві, специфіку впливу приватних інтересів на кримінальні процесуальні правовідносини та нормативну регламентацію кримінальної процесуальної діяльності. Проаналізовано наявні на сьогодні проблеми практико-прикладного характеру, пов'язані з реалізацією приватних інтересів як при здійсненні кримінального провадження за загальною процедурою, так і в окремих диференційованих формах кримінального судочинства. Встановлено, що процесуальна специфіка останніх зумовлена підвищеною вагомістю саме приватного інтересу у відповідних правовідносинах. Надано пропозиції по вдосконаленню низки інститутів чинного кримінального процесуального законодавства України.

Ключові слова: приватний інтерес, конфлікт інтересів, реалізація інтересів, диспозитивність, приватність, публічність, приватне обвинувачення, кримінальні процесуальні угоди.

АННОТАЦИЯ

Титко И. А. Нормативное обеспечение и практика реализации частного интереса в уголовном процессе Украины. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого. Министерство образования и науки Украины. – Харьков, 2016.

Диссертация посвящена комплексному исследованию теоретических и прикладных вопросов, возникающих в связи с реализацией частных интересов в сфере уголовного судопроизводства. В работе рассматриваются вопросы юридической природы категории «интерес» в сфере уголовных процессуальных правоотношений, сущностные черты данного социально-правового явления, основные направления влияния интереса на возникновение, развитие и прекращение уголовных процессуальных правоотношений, критерии классификации интересов в уголовном процессе. Исследуется вопрос конфликта интересов в уголовных процессуальных правоотношениях, в рамках которого помимо общей характеристики конфликта интересов рассматриваются особенности управления конфликтом интересов, а так же его конструктивные и деструктивные функции. Анализируется вопрос баланса интересов как основы уголовно-процессуальной формы и фактора ее дифференциации. Отдельный раздел работы посвящен теоретико-методологическим вопросам реализации частного интереса в уголовном процессе, в рамках которого рассматриваются подходы к научному определению частного интереса, формы проявления частного интереса в уголовном судопроизводстве, критерии ограничения сферы частных начал в уголовном процессе, механизм обеспечения частного интереса на правотворческом и правоприменительном уровнях. Рассматриваются принципы диспозитивности и публичности, как нормативное отражение места частного интереса в уголовном процессе. Анализируются существующие на сегодня проблемы практико-прикладного характера, связанные с реализацией частного интереса в рамках производства в форме публичного обвинения. Исследуется специфика нормативного обеспечения и практики реализации частного интереса на стадии досудебного расследования и судебного рассмотрения. Отдельно рассматриваются проблемные вопросы, связанные с институтом освобождения лица от уголовной ответственности, а так же сложности, возникающие при реализации такой формы защиты частного интереса как гражданский иск в уголовном процессе. Исследуются проблемы нормативного обеспечения и практики реализации частных интересов в стадиях пересмотра судебного решения. Значительное внимание уделяется рассмотрению уголовного производства в форме частного обвинения, которое представляет собой отдельную форму реализации частного интереса в уголовном процессе. Анализируется правовая природа института частного обвинения, выделяются и систематизируются его сущностные характеристики. Рассматриваются проблемные вопросы нормативного обеспечения и практики реализации частного интереса в

указанной категории производств. Отдельное место в работе занимает вопрос реализации частного интереса посредством использования института уголовно-процессуальных сделок, в рамках которого исследованы как теоретические вопросы, касающиеся конвергенции частных и публичных отраслей права, так и проблемы, возникающие в практическом правоприменении.

Ключевые слова: частный интерес, конфликт интересов, реализация интересов, диспозитивность, приватность, публичность, частное обвинение, уголовно-процессуальные сделки.

SUMMARY

Titko I. A. The regulatory support and practice of private interest realization in the criminal procedure of Ukraine. – The manuscript.

The thesis for Doctor's Degree in Law in Speciality 12.00.09 – Criminal Procedure and Criminalistics; Forensic Examination; Operative Investigation Activity. – National Law University named after Yaroslav Mudry. Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kharkiv, 2016.

The thesis undertakes a complex research of theoretical and applied issues arising from the private interest realization in the sphere of criminal proceedings. The work considers the peculiarities of the legal nature and the realization of private interest in criminal proceedings. The specific of private interest influence upon criminal procedure legal relationship as well as on regulatory standards of criminal procedural activities is also explored. Current practice-applied problems, pertaining to the private interest realization in terms of general procedure-based criminal proceedings conduct as well as in differentiated forms of criminal justice have been analyzed. It has been established that the procedural specifics of the latter results from the increased significance of the private interest in this legal relation. The suggestions concerning the improvement of a number of current Ukrainian criminal procedural legislation institutions have been put forward.

Key words: private interest, conflict of interests, interest realization, optionality, privacy, publicity, private prosecution, criminal procedural agreements.

Відповідальний за випуск
кандидат юридичних наук, доцент Маринів В. І.

Підписано до друку 25.04.2016 р. Формат 60x90/16 Папір офсетний. Віддруковано
на різнографі.

Умовн. друк. арк. 1,6. Облік. вид. арк. 1,9.

Тираж 100 прим. Зам. № __

Друкарня ФОП «Леонов»
61023, м. Харків, вул. Весніна, 12.
Тел (057) 717-28-80